

АНОТАЦІЯ

Сніткіна І.А. Аналітичне забезпечення управління платоспроможністю підприємства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 071 – Облік і оподаткування. – Одеський національний економічний університет, Одеса. 2019.

У дисертації розкрито теоретичні, методичні та практичні засади аналітичного забезпечення управління платоспроможністю, а також сформульовано висновки та рекомендації, спрямовані на застосування методики в діяльності підприємств у сучасних умовах.

Проаналізовано етимологічне значення, наукові підходи до розуміння сутності таких понять, як «платоспроможність», «банкрутство», «криза», «дефолт», визначено їх співвідношення та взаємозв'язок. У межах аналізу доведено, що оцінка платоспроможності та прогнозування ризику банкрутства підприємства стає тим інструментом, який дозволяє виявити ті чи інші недоліки у його діяльності, врахувати ендогенні та екзогенні фактори впливу, а також своєчасно вжити заходи для уникнення небажаних ситуацій.

Сформульовано аргументи на більш широке застосування поняття платоспроможності як здатності суб'єкта господарювання своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми поточними борговими зобов'язаннями за рахунок наявних ресурсів із збереженням безперервного здійснення основних процесів функціонування підприємства і підвищення ефективності діяльності, що дозволило систематизувати взаємозв'язки між категоріями платоспроможності, неплатоспроможності та банкрутства.

Запропоновано розширити класифікацію факторів платоспроможності підприємства залежно від наслідків прояву та взаємообумовленості, що дозволить у подальшому моделювати процес забезпечення управління

платоспроможністю, здійснювати комплексний пошук резервів з метою її збереження або підвищення.

Проаналізовано існуючі методики оцінювання платоспроможності. Визначено їх переваги та недоліки і обмеженості у використанні. Систематизовано формалізовані та неформалізовані аналітичні методи оцінювання платоспроможності підприємства. Доведено, що серед показників, які фігурують в авторських та державних методиках оцінювання платоспроможності, відсутні ті, що відображають результати його виробничої діяльності.

З'ясовано, що серед розглянутих методів та методик оцінки платоспроможності найбільш привабливо виглядає інтегральна оцінка. Запропоновано використання інтегральної оцінки, основою якої є об'єднання різних показників, що описують явище, в одне інтегральне значення показника, що в свою чергу дасть змогу поєднати в одному значенні показника багато різних за сутністю, одиницями виміру, вагомістю та іншими характеристиками чинників.

Досліджено основні тенденції формування фінансових результатів, фінансового стану підприємств різних галузей економіки України та Одеської області за період 2013-2017 років. Здійснено аналіз динаміки обсягу реалізації, формування фінансових результатів підприємств. З метою виявлення сучасних тенденцій формування фінансового стану наведена структура активів і пасивів підприємств, виділені специфічні особливості формування ресурсів підприємств та джерел їх формування. Досліджена динаміка коефіцієнтів фінансової стійкості та платоспроможності підприємств. Аналіз дозволив зробити висновки, що структура активів та джерел їх формування має негативні тенденції, зростає залежність від зовнішніх коштів, знижується рівень платоспроможності.

Доведено, що незважаючи на позитивний фінансовий результат, який підприємства України отримують від основної операційної діяльності, витрати від фінансово-інвестиційної та іншої діяльності суттєво

перевищують доходи, що значно знижує рівень прибутковості всієї економічної діяльності.

Проаналізовано причини низького рівня платоспроможності підприємств України. Виявлено, що негативним чинником стало суттєве перевищення темпів зростання поточної кредиторської заборгованості над темпами зростанням оборотних активів.

Проведено порівняльний аналіз основних показників формування ресурсів підприємств України і Одеської області.

Досліджено динаміку коефіцієнтів платоспроможності підприємств Одеської області. Виявлено, що величина коефіцієнта загальної платоспроможності значно менше нормативної, що свідчить про недостатність оборотних активів для погашення поточних зобов'язань підприємств. Встановлено, що в останні 3 роки суттєво зменшується коефіцієнт автономії, підприємства Одеської області мають значний дефіцит власних коштів для формування оборотних активів.

Проаналізовано рівень платоспроможності, фінансового стану 22 підприємства Одеської області основних галузей економіки – промисловості, сільського господарства, будівництва, торгівлі, надання послуг за період 2013-2017 рр.

Встановлено, що значне перевищення коефіцієнтів платоспроможності над їх граничними рівнями не завжди є позитивним фактором, оскільки може означати заморожування коштів або їх нераціональне використання, використання підприємством не всього наявного потенціалу, вилучення коштів із обороту.

Визначено показники описової статистики для кожного року досліджуваного періоду з метою попередньої оцінки розподілу сукупності підприємств за рівнем поточної платоспроможності. Здійснено групування 22 підприємств Одеської області за рівнем поточної та загальної платоспроможності. Встановлено, що найбільш ризикованими з точки зору рівня поточної платоспроможності є малі підприємства.

Доведено, що досліджувані підприємства суттєво відрізняються за коефіцієнтом загальної платоспроможності. Встановлено, що підприємства, у яких недостатньо грошових коштів і дебіторської заборгованості для погашення термінових зобов'язань, мають інші оборотні активи, що робить їх платоспроможними за методикою розрахунку, але в дійсності підвищує ризик несвоєчасних платежів.

Здійснено побудову трендових моделей, на основі яких виявлено тенденції розвитку коефіцієнтів загальної платоспроможності підприємств і зроблено їх прогнозування.

Проведено групування підприємств Одеської області за рівнем платоспроможності, яке дозволило виявити їх слабкі та сильні сторони діяльності. Встановлено, що негативними факторами, які впливають на зниження рівня платоспроможності, є відсутність власного капіталу, залежність від позикового капіталу, дефіцит власних оборотних коштів, до позитивних факторів відноситься низький рівень фінансового ризику, можливість формування оборотних активів за рахунок власного капіталу.

Проаналізовано переваги та недоліки іноземних західних моделей банкрутства, країн СНД та національні моделі банкрутства. Визначено якості моделей банкрутства на основі проведеної експертної оцінки. З'ясовано, що модель повинна мати такі якості, як простота розрахунків, невеликі витрати часу, високу точність (за попередніми дослідженнями), універсальність застосування, можливість врахування особливостей галузі, важливість коефіцієнтів, що включені в модель, доступність джерел інформації, зрозумілу інтерпретацію моделі, оптимальну кількість коефіцієнтів, ймовірність визначення зони ризику, в якій перебуває підприємство, можливість прогнозування.

Здійснено індивідуальні опитування 17 експертів з використанням методу Дельфі, доведено високий ступінь узгодженості в оцінках експертів щодо значущості досліджуваних ознак за допомогою коефіцієнта конкордації Кендала.

Проаналізовано ступінь імовірності банкрутства для трьох підприємств Одеської області, які відносяться до різних груп рівня платоспроможності, за допомогою моделей банкрутства, які за експертним опитуванням виявилися найбільш прийнятними. З'ясовано, що результати розрахунків моделей дають великий розмах оцінки ризику виникнення банкрутства, особливо це стосується малих підприємств.

Визначено, що аналіз ризику банкрутства підприємства доцільно здійснювати шляхом об'єднання формалізованих та неформалізованих методів, що дає можливість з більшою ймовірністю оцінити рівень платоспроможності підприємства, спираючись на кількісні та якісні характеристики.

Обґрунтовано необхідність використання економіко-математичних методів для отримання більш глибоких і повноцінних знань про механізм досліджуваних явищ. Доведено, що послідовне використання канонічного і регресійно-кореляційного аналізу суттєво розширює і поглиблює аналіз.

Встановлено за допомогою канонічного аналізу зв'язок між результативними показниками платоспроможності і рентабельності та факторними показниками, що характеризують виробничо-фінансовий процес. Досліджено основні фактори, які чинять найбільший вплив не лише на рівень платоспроможності, але й на ефективність діяльності досліджуваних підприємств у сучасних умовах їх господарювання.

Обґрунтовано за допомогою регресійно-кореляційного аналізу чітку економічну інтерпретацію параметрів моделей, що відображають вплив системи факторів фінансово-виробничої діяльності та ділової активності на формування показників платоспроможності і рентабельності діяльності підприємств, доведено практичну значущість побудованих моделей для визначення прогнозів.

Обґрунтовано практичне значення результатів проведеного канонічного аналізу для малих підприємств, які можуть використовувати

побудовані моделі у своїй діяльності з метою підвищення платоспроможності та прийняття ефективних управлінських рішень.

Доведено, що одним із важливих методів оцінювання платоспроможності є скорингові моделі, які дозволяють комплексно оцінити платоспроможність підприємства за допомогою певного інтегрального індикатора.

Удосконалено методику побудови скорингової моделі, яка, на відміну від інших, по-перше, передбачає виділення чотирьох зон ризику втрати платоспроможності, що корелює із теорією ризиків і дозволяє враховувати їх вплив на діяльність підприємств, по-друге, для показників, що не мають нормативних значень, передбачає здійснення оцінки спираючись на позитивні чи негативні зміни в динаміці.

Запропоновано використання скорингової моделі з метою чіткого віднесення підприємства до певної групи за допомогою одного інтегрального значення показника. Доведено, що методика стане суттєвою допомогою у виборі стратегії управління платоспроможністю підприємства.

Визначено резерви зростання платоспроможності за рахунок підвищення ефективності використання запасів, зростання частки власного капіталу, оптимізації співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості для підприємств Одеської області з високим рівнем імовірності банкрутства та надано рекомендації щодо їх мобілізації.

Здійснено прогноз показників платоспроможності для підприємств, які є найбільш ризикованими з точки зору втрати платоспроможності, а також для платоспроможних підприємств. Розроблені прогнози враховують сформовані тенденції найбільш суттєвих факторів, що впливають на платоспроможність та ефективність діяльності підприємства. Практичне застосування прогнозного аналізу забезпечить підприємству ефективне управління за системним підходом: стане підґрунтям для попередження можливих ризиків втрати платоспроможності або розробки шляхів подальшого закріплення в групі платоспроможних.

Запропоновано методику аналітичного забезпечення управління платоспроможністю підприємства, яка заснована на використанні скорингової моделі і включає систему інструментів та методів, які знайшли своє практичне застосування в дослідженні.

Проведений згідно запропонованої методики процес оцінювання та управління платоспроможністю підприємства дозволяє розробити систему заходів щодо її підвищення залежно від того, в який клас ризику втрати платоспроможності потрапило підприємство. Згідно методики для переходу підприємства із зони катастрофічного ризику втрати платоспроможності в зону мінімального ризику необхідно впроваджувати систему заходів, які дозволять йому шляхом їх реалізації поступово підвищувати рівень платоспроможності.

Ключові слова: платоспроможність, банкрутство, підприємство, управління, ефективність, фактори, фінансові показники, коефіцієнтний аналіз, групування, трендовий аналіз, канонічний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз, скорингова модель, резерви, прогноз.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1.1. Монографії:

1. Сніткіна І. А. Шляхи удосконалення аналізу платоспроможності підприємств Одеського регіону. *Теоретико-методичні засади дослідження бізнес-процесів у підприємстві*. Монографія / Н. А. Волкова та ін. Одеса: ППЦ «Белка». 2019. С. 131-142. (10,6 д.а.) *Особистий внесок здобувача: визначено національні та закордонні методики, які враховують або не враховують вплив ризиків у моделях оцінки платоспроможності суб'єктів господарювання (0,5 д.а.)*.

2. Волкова Н. А., Сніткіна І. А. Аналіз фінансового стану підприємств України. *Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities*. Multi-authored monograph / edited by A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce, Poland: Publishing House «Baltija Publishing». 2019. P. 471-489. (44,5 д.а.) (Республіка Польща) *Особистий внесок здобувача: здійснено аналіз показників діяльності підприємств України (0,56 д.а.)*.

1.2. Статті в наукових фахових виданнях України,

більшість з яких включені до міжнародних наукометричних баз даних:

3. Волкова Н. А., Сніткіна І. А. Методичні підходи аналізу кризового стану та схильності до банкрутства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. URL: <http://global-national.in.ua/issue-17-2017> (0,35 д.а.) *Особистий внесок здобувача: визначено кризові фактори фінансового розвитку (0,20 д.а.) (Index Copernicus)*.

4. Волкова Н. А., Сніткіна І. А. Сучасні методи аналізу платоспроможності суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*. Збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету.

Том 28, № 4, 2018. С. 179-184. (0,48 д.а.) *Особистий внесок здобувача: надана критична оцінка сучасних методик аналізу рівня платоспроможності* (0,30 д.а.) (*Index Copernicus; Google Scholar; CrossRef*).

5. Сніткіна І. А. Підходи визначення сутності платоспроможності та класифікація факторів впливу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. Випуск 1 (53), 2019. С. 179-183. (0,35 д.а.) (*Index Copernicus; Google Scholar; CrossRef; Російський індекс наукового цитування*).

6. Сніткіна І. А. Аналіз рівня платоспроможності підприємств Одеського регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 4 (21). URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/89.pdf (0,49 д.а.).

7. Сніткіна І. А. Аналіз ефективності діяльності та платоспроможності підприємств Одеської області. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 478-484. (0,5 д.а.) (*Index Copernicus*).

8. Сніткіна І. А. Скорингова модель як метод аналізу платоспроможності підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. Збірник наукових праць Національного авіаційного університету. Випуск 5 (73), 2019. С. 127-133. (0,48 д.а.) (*Index Copernicus; Google Scholar; CrossRef; CiteFactor; OAJSE; Eurasian Scientific Journal Index*).

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Сніткіна І. А., Волкова Н. А. Аналітичні методи експрес-діагностики банкрутства. *Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу в контексті євроінтеграції*. матеріали 5 Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 травня, 2017 р.). Одеса, 2017. С. 121-122. (0,13 д.а.) *Особистий внесок здобувача: визначено методи експрес-діагностики банкрутства*. (0,07 д.а.).

10. Сніткіна І. А., Волкова Н. А. Сучасні підходи визначення платоспроможності суб'єкта господарювання. *Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу в контексті євроінтеграції*. Матеріали 6 Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 24 травня, 2018р.). Харків, 2018. С. 185-186. (0,16 д.а.) *Особистий внесок здобувача: встановлено сучасні підходи визначення платоспроможності* (0,08 д.а.).

11. Сніткіна І. А. Основні методи відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання. *Science and civilization-2018. Materials of the XIV International scientific and practical Conference*. (January 30 – February 7, 2018 p.). Sheffield, 2018. P. 44-46. (0,13 д.а.).

12. Сніткіна І. А., Волкова Н. А. Класифікація ризиків втрати платоспроможності. *Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу в контексті євроінтеграції*. Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23 травня, 2019 р.). Харків, 2019. С. 133-135. (0,12 д.а.) *Особистий внесок здобувача: наведена класифікація ризиків неплатоспроможності залежно від рівня їх виникнення* (0,06 д.а.).

13. Сніткіна І. А. Інструментарій оцінювання платоспроможності підприємства. *Advances of science: Proceedings of articles the international scientific conference*. (Czech Republic, Karlovy Vary. – Ukraine, Kyiv, 8 February 2019). Czech Republic, Karlovy Vary, Ukraine, Kyiv. 2019. P. 45-51. (0,27 д.а.).

14. Сніткіна І. А. Класифікація ризику платоспроможності підприємства. *Universum View 17. Economics and management*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця, 2019. С. 156-159. (0,13 д.а.).